

Litteratur

Paul J. Reiter: Antisocial or Criminal Acts and Hypnosis. A Case Study. Munksgaard, Copenhagen 1958. 219 s. — kr. 42,00.

Overlæge, dr. med. Paul J. Reiter har i en bog om den meget omtalte danske hypnososag givet en indgående redegørelse, dels for resultaterne af sine undersøgelser af den ene af de implicerede, dels for sin almindelige opfattelse af spørgsmålet om hypnose og kriminalitet. Sagen vil være dette tidsskrifts læsere bekendt gennem statsadvokat Erik Bechs artikel „Drab i hypnose?“ (Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1955, side 289—317), hvortil der henvises.

Det er et meget betydeligt arbejde, forfatteren som retspsykiatrisk sagkyndig udførte under observationen af Hardrup, og bogen, der i stor udstrækning bygger på den meget fyldige erklæring, som han afgav, giver et levende billede af såvel sagen som forfatteren. Det er måske at gå for vidt at karakterisere bogen som et kampskrift, men det er i hvert fald et temperamentsfuldt indlæg i en debat, som har været præget mere af emotionelt betingede standpunkter end af kølige og saglige overvejelser. Det er altså ingenlunde nogen kedelig bog, selv om den hist og her skæmmes af overflødige gentagelser og en ikke alt for klar disposition, der yderligere demonstreres i en mangelfuld og kortfattet indholdsfortegnelse.

Bogens første kapitel er en oversigt over retssagen, skrevet af statsadvokat Bech, i alt væsentligt en oversættelse af den ovenfor nævnte artikel, suppleret med en ganske kort redegørelse for sagens behandling ved klageretten.

I de to følgende afsnit gives der en oversigt over divergerende opfattelser af muligheden af, at forbrydelser begås under indflydelse af hypnose, samt en gennemgang af tilfælde fra den kriminologiske litteratur. Forfatteren demonstrerer i disse afsnit sin meget store belæsthed, men samtidig en lidt ensidig indstilling til problemet. Det betragtes som en objektiv og fordomsfri holdning, hvis man principielt anser den hypnotiske påvirkning til kriminalitet som mulig, mens den modsatte opfattelse karakteriseres som et dogme, som gør det naturligt at spørge, hvad der kan motivere en sådan opfattelse (p. 38). Man kunne vel med lige så stor ret hævde det omvendte, eller — endnu bedre — stille sig lige skeptisk overfor den argumentation, der føres fra tilhængerne af begge de to synspunkter. En lignende ensidighed demonstreres også i referatet af den berømte Heidelberg-sag. Bürger-Prinz' kritik af Ludwig Mayer afvises i to linier, hvor forfatteren fastslår, at han betragter kritikken som lidet vigtig og udelukkende baseret på fordomme (p. 56). I betragtning af den plads, der ofres på referater af forfatterens meningsfæller, kunne diskussionen mellem Mayer og Bürger-Prinz nok have fortjent en væsentlig mere indgående behandling. Iøvrigt henvises der i noter og litteraturliste kun til en del af indlæggene i denne debat.

I det følgende afsnit gennemgås Hardrups udvikling, og derefter følger en redegørelse for den kliniske undersøgelse og forfatterens meget indgående observationer, der i stor udstrækning har bestået i iagttagelser under hypnotisering af Hardrup. Forfatteren mener her at finde sikre beviser for, at Hardrup har været hypnotiseret af den meddomfældte Schouw Nielsen, og han forsøger en rekonstruktion af den hypnotiske og suggestive påvirkning. Hardrup var udsat for fra Schouw Niensens side. Bogen afsluttes med en oversigt over retssagens udvikling, dens indflydelse på Hardrups sindstilstand og endelig en oversigt over resultaterne og en lidet opmuntrende forudsigelse af Hardrups fremtidige psykiske udvikling.

Forløbet kan i store træk beskrives således: Hardrup var indtil sin anholdelse på grund af medlemskab i Hipo-korpset i 1945 — og sandsynligvis indtil 1947 — en pæn, pålidelig, sandfærdig, ung mand, uden virkelige kriminelle tendenser, men med en idealistisk national og religiøs holdning og forkærlighed for absolutte og yderliggående standpunkter, således som det er karakteristisk i puberteten. Det var på grund af hans ungdommelige trang til yderliggående standpunkter og hans umodenhed, at han kom under nazisternes indflydelse og via forskellige korps havnede i det berygtede Hipo-korps. De lovovertrædelser, han er dømt for som Hipo-mand, er — sammenlignet med korpsets almindelige aktivitet — ikke ondartede, og forskellige ting tyder på, at Hardrup på et relativt tidligt tidspunkt er blevet betænkelig og har gjort, hvad han kunne, for at trække sig ud af aktiv mod danskere rettet virksomhed.

Den dom, som han i september 1946 blev idømt (14 års fængsel), afsonedes i statsfængslet i Horsens, hvorfra han blev prøveløsladt i oktober 1949. Det fremgår af bogen, at Hardrup under begyndelsen af sit ophold i fængslet fik en depression (hvis karakter af psykose er bedømt noget forskelligt af de sagkyndige) med et vist religiøst islæt. Tildels på grundlag af andet kildemateriale kan tilstanden skildres således: Han følte det, som om livet brød sammen for ham, da han den 8. maj 1945 blev anholdt. Hans egen ulykke var det alt-øverst, primære i hans bevidsthedsliv, mens det virkelige liv var noget fjernt, noget uvirkeligt, som ikke mere eksisterede for ham. „Tingene mistede deres sande relationer“ (stilebogstilståelsen). Han begyndte at tvivle på, om Gud eksisterede. Han følte sig helt alene, overladt til sig selv, „som i en dykkerklokke på bunden af havet, der aldrig ville kunne komme op igen“ (redegørelsen til overlæge Reiter).

I denne tilstand traf han Schouw Nielsen, som på grund af et vist kendskab til spiritisme, yoga, okkultisme etc. gjorde et stærkt indtryk på ham. De kom hurtigt til at dele celle, var alene ved arbejdet og begyndte at dyrke yoga-træning og noget, der af Hardrup beskrives som „koncentrationer“ og „øvelser“. Herunder blev der fra Schouw Niensens side udøvet et stærkt pres på ham. Der udviklede sig en langvarig atypisk mental forstyrrelse med systematiske vrangforestillinger af paranoid karakter og hallucinationer. Det er godtgjort igen-

nem retssagen, at Schouw Niensens suggestioner i et vist omfang har været af kriminogen karakter. Hardrup måtte under „koncentrationerne“ i alle enkeltheder forestille sig, at han begik forbrydelser, i begyndelsen tyverier af forholdsvis uskyldig karakter, senere grovere forbrydelser og til slut mord, endogså mord på sin egen mor. Reiter antager, at denne tilstand vedvarede også efter løsladelsen og blev uddybet gennem fortsat kontakt med Schouw Nielsen, således at der blev induceret en kunstig psykose ved hjælp af forskellige former for suggestion, herunder også hypnotisk påvirkning. En del af Hardrups ejendommelige reaktioner i denne periode forklares som resultatet af post-hypnotiske suggestioner. Dette gælder også — i det mindste i et vist omfang — de to røverier, han blev dømt for; det sidste, der mislykkedes, førte som bekendt til drab på to bankfunktionærer.

Mest afgørende for denne påvirkning er det imidlertid, at Schouw Nielsen nedbrød Hardrups personlighed, bragte ham i en permanent trancelignende tilstand, indgav ham forestillinger om, at han havde en særlig mission, at han overvågedes af en skytsånd, X, der gennem Schouw Nielsen stillede særlige krav til ham, som han ubetinget måtte efterkomme, og erstattede hans normale overjeg med et nyt, hvis normer dels indeholdt tydelige træk af en overmenneskeopfattelse, dels indeholdt elementer af en overvejende amoralsk og anti-social karakter.

Denne tilstand vedvarede nogenlunde uforandret, indtil Hardrup omkring nytår 1952 i den meget omtalte stilebogstilståelse indrømmede Schouw Niensens medskyld. I den efterfølgende periode karakteriseres Hardrup som neurotiker, der lejlighedsvis havde episodicke tilbagefald til sin tidligere psykose. De forklaringer, han i denne periode har givet om kriminaliteten, betragtes af forfatteren som de mest pålidelige.

Landsretsdømmen gav anledning til et tilbagefald, og der er i det følgende påvist tegn på personlighedsspaltning og tydelige subparanoide træk, skønt han psykisk er mindre labil end tidligere.

En ny udvikling har ifølge Reiter taget sin begyndelse med retssagens afgørelse ved højesteret, og man må nu forudsæ, at Hardrup får en schizofrent farvet psykose, schizoprenia pseudo psychopathica (Hoch). Dette begrundes ved en tiltagende autisme og en aftagende realitetssans (p. 208).

Forfatteren fremhæver i sine afsluttende bemærkninger, at selv om meget i sagen er uklart, så har alle domstolene (herunder også klageretten, hvor sagen har været forelagt med påstand om genoptagelse) dog været enige om, at

- 1) Hardrup var gerningsmand til de to røverier og dobbeltmordet,
- 2) han var ikke egnet til straf, fordi han var sindssyg på det tidspunkt, han begik forbrydelserne,
- 3) Schouw Nielsen var manden bag forbrydelserne; den, der

planlagde dem; den, som i hvert fald på grund af den indflydelse, han udøvede, både var den direkte ophavsmand til psykosen, som Hardrup led af på gerningstidspunktet, og samtidig gennem sin påvirkning skabte kategoriske tvangsforestillinger af kriminogent indhold — uanset om han har gjort brug af hypnose eller ej, og uanset om hypnose var et meget væsentligt led eller en betydningsløs detalje i påvirkningen. Endelig var han den eneste af de to, som havde nogen profit af kriminaliteten.

Om selve de kriminelle handlinger og sagens forløb se iøvrigt statsadvokat Bechs artikel.

Den foreliggende bog og sagens akter giver mig kun anledning til at understrege, at jeg kan tilslutte mig denne opfattelse. Landsrettens og højesterets afgørelser forekommer velbegrundede og rimelige. Om Hardrups ændrede forklaring, hvorefter han „trak hypnosespørgsmålet ud af sagen“ og i alt væsentligt påtog sig eneansvaret for de begåede forbrydelser, burde give anledning til fornyet behandling, kan vel diskuteres. Det forekommer dog anmelderen sandsynligt, at der fra Hardrups side har været tale om en taktisk manøvre, som kun har været ment som et forsøg på at fremtvinge en tidsbestemt straf.

For overlæge Reiter er der ikke nogen tvivl om, at den påvirkning, som Schouw Nielsen har udøvet, har indbefattet hypnose som et meget væsentligt led. Opfattelsen støttes på en række argumenter, der resumeres således (p. 100):

- 1) Det gradvise sammenbrud af Hardrups første forklaringer og de ændringer, han gjorde i dem, svarede til de få indrømmelser, som Schouw Nielsen havde gjort, og hans skrevne tilståelse, der fremkom på et tidspunkt, hvor Schouw Niensens indflydelse var blevet noget svækket.
- 2) Hans holdning under observationens første fase, da Reiter prøvede på at hypnotisere ham. Skønt han var villig til at samarbejde, var det umuligt at bringe ham i en dybere hypnotisk tilstand. Den derefter følgende pludselige og dramatiske forandring, da det ved hjælp af en injektion med evipan lykkedes at få ham i en somnambul hypnotisk tilstand. Og endelig hans kraftige protest, skønt denne var imod hans egne interesser.
- 3) De tydelige forandringer i hans tilstand, der skete efter et par møder med Schouw Nielsen.
- 4) Hans holdning overfor hustruen i løbet af observationsperioden.
- 5) Reiters egne hypnotiske og post-hypnotiske eksperimenter, som nøjagtigt svarede til, hvad der er beskrevet i stilebogtilståelsen. Generelt set var det reaktioner af samme natur som dem, han kunne være bragt til at udføre af en tidligere hypnotisør — d. v. s. antisociale handlinger.
- 6) Observationens sidste fase, specielt hans hukommelsespræstationer.

- 7) Det dramatiske sammenbrud af hans hypnotiske rapport og de omstændigheder, hvorunder det skete.
- 8) En række kendsgerninger, som dukkede frem under en senere observation, foretaget af overlæge Max Schmidt, før sagen blev behandlet ved højesteret.

Om disse argumenter fremhæves det med rette, at de må ses i sammenhæng, og at der måske ikke er nogen af dem, der hver for sig kan opfattes som noget bevis for, at Hardrup har været hypnotiseret af Schouw Nielsen. Men tilsammen udgør de en „mosaik, som har en mening“.

Heroverfor må den kritisk indstillede læser imidlertid bemærke, at hvis hvert enkelt af argumenterne kan drages i tvivl, bliver deres samlede beviskraft ikke forøget ved, at de adderes. Det er rigtigt, at de udgør en mosaik, hvori man kan lægge en bestemt mening. Det afgørende er imidlertid, om der ikke findes adskillige andre mosaikker, som også kan give mening. Et indirekte bevis forudsætter, at man med sikkerhed kan udelukke *samlige* andre muligheder.

Det problem, forfatteren behandler i bogen, formuleres på flere forskellige måder:

- 1) Er det muligt, at et menneske under hypnose kan påvirkes til — i hypnotisørens interesse — at begå forbrydelser, som han ikke har kunne formås til at begå uden brug af hypnose? (p. 35).
- 2) Er det muligt under hypnose at påvirke en person, som ikke har kriminelle tilbøjeligheder, til at begå forbrydelser? (p. 203).
- 3) Hvorvidt er det muligt ved hjælp af hypnotisk påvirkning at bevæge en anden person til at begå alvorlige forbrydelser, når denne person ikke har originære kriminogene tilbøjeligheder, og kriminaliteten står i skarp modsætning til hans normale og sædvanlige moral? (p. 203—4).

Til disse tre formuleringer skal følgende bemærkes:

ad 1. Ja, hvorfor dog ikke? Vi ved, bl. a. på basis af erfaringer vedrørende landssvigerkriminaliteten, at et stærkt, ikke alt for kortvarigt miljøpres har ført mennesker ud i grove former for kriminalitet, som vi ikke har nogen som helst grund til at tro, at de under andre omstændigheder ville blive impliceret i. Når det er tilfældet, er der vel ingen grund til at tro, at det ikke også skulle ske under en *langvarig* hypnotisk påvirkning som den, der antages at foreligge i nærværende sag.

ad 2. Begrebet „kriminelle tilbøjeligheder“ er så uklart, at problemstillingen bliver meningsløs i dette ords egentlige betydning. Det vil principielt aldrig være muligt at påvise, at et menneske ikke har såkaldte „kriminelle tilbøjeligheder“.

Overlæge Reiter lægger i bogen stor vægt på, at Hardrup er eenægget tvilling, og at tvillingbroderen har ført en stort set acceptabel social tilværelse (se f. eks. pp. 68 og 196). Senere er han dog mere

betænkkelig og understreger, at eenæggede tvillinger karakterologisk kan være temmelig forskellige, og at der også karakterologisk er en tydelig forskel på de to brødre (p. 204). For mig at se er dette punkt uden nogen som helst betydning. Vi kan iagtage, at de to brødres sociale tilpasning er blevet vidt forskellig. Går vi ud fra, at de nedarvede træk i deres karakter har været ens, og yderligere at deres opdragelse og miljøforhold i barndommen og den allerførste ungdom stort set har været ensartet, kan vi kun konkludere, at deres forskelligartede udvikling må skyldes senere påvirkninger af vidt forskellig karakter. Hvis man vil påstå, at det i det ene tilfælde nødvendigvis må dreje sig om en hypnotisk påvirkning, lukker man øjnene for en lang række andre muligheder.

ad 3. Hvis vi fjerner udtrykket „kriminelle tilbøjeligheder“, bliver problemet, om man kan hypnotiseres til at begå kriminelle handlinger, der står i skarp modsætning til ens normale og sædvanlige moral. Svaret må med den samme argumentation som under 1) blive: Ja, hvorfor ikke?

Det, der i *den foreliggende sag* er af interesse, er imidlertid, om der er ført et videnskabeligt bevis for, at hypnotisk påvirkning og specielt post-hypnotiske suggestioner spiller en sådan rolle ved de begåede forbrydelser, at de ikke ville være blevet udført uden hypnose. Svaret må efter anmelderens mening blive benægtende. Det er overhovedet vanskeligt at forestille sig, hvordan et sådant bevis skulle kunne føres, selv om man principielt anser en sådan påvirkning for mulig.

Det afgørende er imidlertid, at der er flere forhold, der forekommer vanskeligt forenelige med hypnoseteorien.

1. Det er godtgjort, at Hardrup har oplevet undersøgelsen og behandlingen hos overlæge Reiter på en ganske anden måde end de påvirkninger, han var udsat for fra Schouw Nielsens side. Han har skildret observationen hos Reiter som en serie af forvirrende samtaler, hvor man sagde goddag og farvel og vekslede nogle få bemærkninger, mens han resten af tiden havde været „i dyb søvn“ (pp. 163 og 187). Dette karakteriseres af forfatteren som en fremragende psykologisk beskrivelse, givet af en person, der har været genstand for en lang række somnambule hypnotiske seancer. Schouw Nielsens påvirkninger, yoga-træningen og den tranceagtige tilstand skildres ganske anderledes, med meget større erindringsindhold og uden afbrydelser af en kunstigt fremkaldt søvn. I en af afhøringerne hos politiet (efter stilebogs-tilståelsen) indrømmer Hardrup, at det ikke lykkedes Schouw Nielsen at bringe ham i søvn. Han kan altså erindre, at han „faldt i søvn“ under observationerne hos Reiter, men ikke at noget tilsvarende skete under Schouw Nielsens påvirkning.

2. Forfatteren fremhæver gang på gang, at post-hypnotiske suggestioner er ledsaget af dyb amnesi, og at de suggererede handlinger i almindelighed forklares ved efterrationaliseringer (se f. eks. pp. 36,

93, 94, 96, 98, 101, 102, 111, 158, 159, 160, 161, 163, 166, 169, 170, 209), med mindre hypnotisøren direkte har suggereret, at de skal kunne huskes (pp. 101 og 102). Hvis man gennemgår stilebogstilståelsen — *sagens vigtigste dokument* — omhyggeligt, finder man der, således som forfatteren også fremhæver (p. 162), at den indeholder alt det væsentlige stof om de påvirkninger, Hardrup har været udsat for fra Schouw Niensens side. De hypnotiske regressioner giver flere enkeltheder — som man vel altid vil kunne vente — men ingen væsentlige ændringer i opfattelsen. Det forekommer imidlertid anmelderen helt usandsynligt, at en så hensynsløs og snedig forbryder som Schouw Nielsen tankeløst skulle have beordret Hardrup til at kunne huske i hvert fald en meget væsentlig del af de for Schouw Nielsen meget afslørende suggestioner, som Hardrup blev udsat for.

3. Forfatteren gør sig skyldig i en fejlhuskning, når han mener, at det mislykkede forsøg på det første bankrøveri, som blev udført 2 dage, før det lykkedes at realisere det, ikke er omtalt i stilebogen (pp. 138, 160, 162 og 170). Forsøget er omtalt — omend heller ikke i dette tilfælde med så mange enkeltheder som ved de hypnotiske regressioner.

4. Det er ikke rigtigt, at Hardrup ikke havde noget kendskab til de „låsesuggestioner“, som Schouw Nielsen antages at have indgivet ham (pp. 161 og 169). Han var, som det fremgår af stilebogen, fuldstændig klar over, at han under ingen omstændigheder måtte nævne Schouw Niensens navn i forbindelse med sagen, og de trusler, der var knyttet dertil.

5. Endelig er det uholdbart, når forfatteren fremhæver, at Hardrup i stilebogstilståelsen erklærer, at han i de sidste 4 år forud for sin sidste forbrydelse har været genstand for en intensiv hypnotisk påvirkning, som „var den direkte og motiverende grund til hans forbrydelser“ (p. 87, smlgn. p. 206). Hardrup anvendte i sin omtale af de påvirkninger, han har været udsat for, hyppigst udtrykkelige suggestioner og „koncentrationer“; kun enkelte steder påstår han, at han har været udsat for en hypnotisk påvirkning, og ingen steder sættes dette i direkte forbindelse med påvirkning til kriminalitet. Et sted omtaler han en handling, som han karakteriserer som „regulær post-hypnose“. Det drejer sig om en ikke-kriminel handling, hvor han — stik imod teorien — har fuld erindring om påvirkningerne og handlingsforløbet.

6. Alt i alt kan man ved en sammenligning af stilebogen, politirapporterne før observationen hos overlæge Reiter og de meddelte resultater af de hypnotiske regressioner konstatere, at det ikke er „koncentrationernes“ indhold, suggestionerne, men de stærkt affektladede episoder, som Hardrup i særlig grad synes at have glemte eller fortrængt, indtil han kom til observation. Denne glemsel forekommer let forståelig ud fra normalpsykologiske mekanismer.

Tilsvarende synspunkter ligger antagelig til grund for retslægerådets udtalelse af 17. februar 1954, hvorefter „der ikke ses at være holdpunkter for den antagelse, at forbrydelserne er udført i egentlig forstand *under* hypnose. Sigtede har ved gerningernes udførelse været ved vågen bevidsthed og bagefter haft erindring om det passerede. Ej heller ses det med sikkerhed at være godtgjort, at forbrydelserne er udført som post-hypnotiske suggestioner. . . .“ Der er næppe tvivl om, at forfatteren går for vidt, når han (p. 201), tildels på grundlag af senere erklæringer fra rådet, antager, at dets klare udtalelser implicerer, at påvirkningerne har været suggestioner, *herunder også hypnose*. Det fremgår heller ikke, som man af teksten kunne tro, at retslægerådet har betragtet vrangforestillingerne og hallucinationernes indhold som suggereret „direkte og med forsæt af kriminogen art“. Her og andet steds opererer forfatteren med en højst problematisk sondring mellem, hvad der er retsgyldigt, og hvad der er lægeligt (er det mere eller mindre end videnskabeligt?) bevist.

I hele sin argumentation prøver overlæge Reiter på at gennemføre en skarp sondring mellem suggestion og hypnose (se særlig p. 209). Da hverken hypnose eller suggestion er indgående beskrevet, endsige defineret, er det vanskeligt at tage stilling til betydningen af denne skarpe grænsedragning. Men den medfører, at hele hans argumentation til syvende og sidst løber ud i en lidet overbevisende påstand om, at man ikke — heller ikke under de her foreliggende ganske specielle omstændigheder — vil kunne påvirke en person på en sådan måde, at der sker gennemgribende personlighedsændringer, uden hypnose, lige så lidt som en efterfølgende suggestiv påvirkning vil være tilstrækkelig til at føre til kriminalitet. Vi har jo netop erfaringer, der viser, at sådan noget er muligt (jfr. det tidligere anførte). Bemærkningen „Hvordan kan sådan noget gøres uden hypnose?“ ligner derfor mere et nødråb end et argument.

Om forfatterens kommentarer til den senere udvikling skal kun følgende fremhæves.

Klagerettens klare konstatering af, at den ikke kan basere sin afgørelse på Reiters materiale, hvorefter det påstås, at Schouw Nielsen har påvirket Hardrup til at begå sine forbrydelser ved hjælp af hypnose, refereres. Den karakteriseres som juridisk klar og eentydig (definite) og samtidig som meget forsigtig og temmelig ambivalent. Forfatteren opfatter det åbenbart som en inkonsekvens, at klageretten på denne måde afviser problemet om hypnotisk påvirkning som værende uden betydning i forbindelse med påstanden om sagens genoptagelse, hvorved jo landsretsdommen med nævningeafgørelsen, der gik ud på, at bl. a. hypnotisk påvirkning havde fundet sted, bliver stående urokket. Det er anmelderen umuligt at se nogen inkonsekvens eller „ambivalens“ i denne holdning.

Forfatteren forudsiger som nævnt, at Hardrup vil blive schizofren, og han slutter — lidt melodramatisk — sin bog med at fastslå, at der er et mord, som Schouw Nielsen ikke er dømt for, nemlig mordet på

Hardrups personlighed. Den er nu håbløst udenfor enhver terapi rækkevidde.

Denne forudsigelse synes aldeles overflødig, og det må iøvrigt anses for mere end tvivlsomt, om den vil holde stik. Overlæge Stürup har oplyst, at der indtil videre ikke er nogen som helst tegn på den autisme og den ændring i realitetsopfattelsen, som overlæge Reiter anser for de væsentligste symptomer i den psykose, han venter vil udvikle sig.

Den stærke understregning af hypnoseproblemet og dets postulerede løsning ægger — som det vil ses — den kritiske læser til modsigelse. Men der er god grund til samtidig at pege på, at det er et imponerende arbejde, der er udført under observationen af Hardrup. Overlæge Reiter er utvivlsomt alt for beskeden, når han fremhæver, at Hardrup ikke har været underkastet nogen systematisk eller rationel terapi (pp. 197 og 208). Der er næppe nogen tvivl om, at behandlingen og observationen har spillet en væsentlig rolle for den bedring, der skete med Hardrup, en bedring, som bortset fra enkelte tilbagefald i alt væsentligt har holdt sig. Det er ligeledes værdifuldt, at der er skabt klarhed over den meget indirekte og effektive metode, Schouw Nielsen benyttede for at fremkalde de dybtgående ændringer i Hardrups personlighed, som var en nødvendig forudsætning for forbrydelsernes gennemførelse. Den fortjeneste, forfatteren herved har indlagt sig, bliver ikke mindre, fordi hypnoseteorien stadig må anses for ubevist. Den vil heller ikke rokkes, hvis det skulle vise sig, at teorien er forkert — eller rigtig.

Karl O. Christiansen.

Finn Grodal: „Vi som føler anderledes“ med forord af H. Helweg. Gyldendal 1957. 342 sider. Kr. 22.— hæftet.

En bog af en homoseksuel om homosexualitet med forord af *Helweg* er af interesse for enhver, der professionelt kommer i kontakt med homoseksuelle. Udover at være en sober redegørelse er det en forsigtig, meget bredt skrevet agitation for et forstående syn på de vanskeligheder, samfundets hidtidige holdning overfor de homoseksuelle har medført. Forfatteren er tydeligvis belæst og søger at vise mådehold i sine krav til andre, et mådehold, som han med rette beklager ikke altid kommer til orde hos hans agiterende følelsesfæller.

For enhver, der vil redegøre for homoseksuelle problemer, er der en uendelig række af terminologiske vanskeligheder. Dette præger også denne bog. — Hvor meget skal der til, for at man kan betegne en person som homoseksuel — respektive homofil? *Kinsey* har uomtvisteligt fastslået, at der er en ganske jævn overgang fra personer, der aldrig har haft homoseksuelle oplevelser, via enkelte, flere, hyp-pige, overvejende, kun enkelte heteroseksuelle til udelukkende homo-

sexuelle kontakter. Man kan som Grødal til homoseksuelle medregne alle de bisexuelle, der har overvejende homoseksuelle oplevelser og opefter, men kan også sætte andre grænser. Man kan diskutere, om det bør være impulserne eller oplevelserne, der skal være det afgørende kriterium.

Når man erkender en jævn variation fra hetero- til homoseksualitet, er det ikke forsvarligt at tage affektbetonet standpunkt til, om homoseksualitet kan betegnes som perversion.

Perversionen defineres sobert som særegne seksuelle tilfredsstillelsesformer, der er en ufravigelig betingelse for at opnå fuld orgasme.

Efter denne definition, der er den klareste og mest anvendelige, er det ikke den isolerede handling, der er pervers, men den — herunder også den homoseksuelle tilfredsstillelse — kan blive pervers, når den er en *conditio sine qua non* for orgasme. At ordet pervers bruges i skældsordsform er en anden og en beklagelig sag. Man kunne — og burde formentlig — nøjes med at betegne som homoseksuelle de personer, der er „perverse“ i ovennævnte betydning.

Som sædvanligt antages transvestiter altid at være homoseksuelle uanset deres egen protest herimod. Det bør man lade være med. Der findes transvestiter, der hele livet lever heteroseksuelt og befinder sig vel ved det. Der findes andre, for hvem sexuel udfoldelse i realiteten ingen interesse har. Dem kan man så placere i overensstemmelse med smag og behag. Rimeligt ville det være, beskedent at nøjes med det teoretisk lidet tilfredsstillende, at de i den henseende ikke kan klassificeres, at de danner en særgruppe.

Et vigtigt praktisk problem er de, der i bogen kaldes „ynglingeelskere“, de der interesserer sig seksuelt for unge mænd under 20—22 år. Mange spekulationer og få videnskabelige undersøgelser beskæftiger sig med dette problem. Kan purunges homoseksuelle oplevelser med voksne „forårsage“ blivende eller overvejende homoseksuel indstilling i fremtiden? I et bilag citeres et brev fra professor Helweg vedrørende forslag om en ændring i aldersgrænsen for, hvad der skal betragtes som kriminelle homoseksuelle forhold i Norge:

„Sker det derimod, at en ung person gennem andres påvirkning ledes over i en homoseksuel indstilling, som han måske ellers ville have undgået, vurderes ulykken herved ikke på tilsvarende måde, men anses for i den grad stridende mod samfundets fastlagte normer, at forholdet må kriminaliseres. Berettigelsen af denne flertalsbetragtning forekommer mig omdisputabel. Det er klart, at den seksuelle integritet bør lovbeskyttes, indtil en vis modenhedsalder er nået, men jeg er ude af stand til at se det berettigede i, at loven opgiver beskyttelsen af unge piger flere år før den tør lade unge mænd stå på egne ben. Imidlertid må man sikkert gå ud fra, at den bestående opfattelse med hensyn til disse forhold er så grundfæstet, at man må akkviescere ved de i § 213 foreslåede aldersgrænser.“

Nogen udsigt til ændring i danske lovregler på dette område er der heller ikke. Forfatterens forslag om at gå over til en fælles aldersgrænse på 17 år for heteroseksuelle og homoseksuelle forhold, der også

angives foreslået i en kirkeligt betonet engelsk pjece, er ikke aktuelt. Måske der i fremtiden vil blive foretaget undersøgelser, der kan motivere en sådan ændring. Med rette stilles der krav til unge videnskabsmænd om at interessere sig for dette område.

Af særlig værdi vil det være, om der kunne fremskaffes et større antal forløbsbilleder, så påstanden om det homofile som en konstant realitet kan blive redeligt belyst. I en lang række mere bisexuelt betonede tilfælde vil det sikkert vise sig, at de homoseksuelle oplevelser er betingede af særlige stimulussituationer, er noget dynamisk betonet, der er lige så reversibelt som så mange andre adfærdsmønstre.

Som et hovedresultat af bogen får man indtryk af, at det seksuelle liv for den homoseksuelle er noget betydeligt mere centralt i tilværelsen end det er for den heteroseksuelle. Dette *kan* være rigtigt, og det *kan* være en følge af særstillingen, af at være og føle sig stemplet som noget specielt på det seksuelle område, og dette er endnu et argument sammen med de mange, forfatteren anfører, til fordel for at ophæve „isfronten“ og gå over til en saglig drøftelse af spørgsmålet.

Stürup.

Howard Jones: Crime and the Penal System. A Textbook of Criminology. University Tutorial Press Ltd., London, 1956. 269 s. 16 sh.

Forfatteren er lektor i socialvidenskab i Leicester. Han er uddannet som sociolog og psykolog, har deltaget i socialpsykiatrisk behandling af vanskelige børn og herom skrevet disputatsen „Group Methods in the Institutional Treatment of Delinquent and Problem Children“ (London 1953). Den foreliggende bog er tænkt som en introduktion til brug ved sociologistudier og ved uddannelse til socialt forsorgsarbejde. Ordet „criminology“ i bogens undertitel er taget i vid betydning ligesom i de amerikanske værker, som den skal erstatte. De første otte kapitler handler om den kriminologiske videnskab og kriminalitetsfaktorerne, de sidste tolv om de forskellige reaktionsformer i engelsk ret, særlig om fængslerne, om hvilke forf. bemærker, at „they are the chief obstacle to progress in penal methods. So long as they last, real treatment is going to be obstructed at every turn — and they look as if they might last for ever“ (p. 167). Medens der i forvejen eksisterer fortrinlige bøger om det engelske straffesystem, er studie-bøger om kriminologiske problemer sjældne i England. De kriminologiske afsnit i denne bog fylder kun lidt over 100 sider, men forf. har på disse sider givet en alsidig og fængslende fremstilling, som sikkert vil vise sig meget anvendelig ved undervisning. Han har i nogen grad givet afkald på systematisk gennemdrøftelse af problemerne og i stedet søgt at belyse dem ved omtale af enkelte forfattere og undersøgelsesmetoder (fx i kapitlet om psykologiske teorier: Burt, Freud, Aichhorn, Healy og Bowlby). Forf.s kommentarer er præget af kritik og forbehold overfor ensidige forsøg på årsagsforklaring.

Selv sympatiserer han med en forskning, der koncentrerer sig om samspillet mellem forskellige kriminalitetsfaktorer, og han mener, at man foreløbig skal vente sig mere af et studium af enkelttilfælde (case-studies) end af statistisk prægede undersøgelser, der sigter på at isolere enkelte faktorer (p. 97).

Knud Waaben.

Internationales Colloquium über Kriminologie und Strafrechtsreform.
Herausgegeben von *Hans-Heinrich Jescheck* und *Thomas Württenberger*. Hans Ferdinand Schulz Verlag, Freiburg i Br., 1958. 132 s. DM 8,—.

I anledning af Albert-Ludwigs-Universitetets 500 års jubilæum afholdtes i 1957 i Freiburg et internationalt kollokvium over kriminologiens betydning for strafferetligt reformarbejde. De foredrag og diskussionsindlæg, som fremkom på dette møde, er nu udgivet. Hovedindlederne var de schweiziske professorer *Erwin Frey* og *Jean Graven*. Det kriminologiske element i deres indlæg er ikke særlig fremtrædende. De beskæftiger sig med den schweiziske og den tyske straffelovskommissions overvejelser og foreløbige forslag med hensyn til sanktionssystemets udformning, og temaet er nærmest dette: om man har fundet en tilfredsstillende løsning på konflikten mellem specialpræventive bestræbelser og modstående hensyn i form af skyldprincipper, ønsker om retssikkerhedsgarantier etc. Totalindtrykket er, at de to indledere har ret moderate krav at stille på specialpræventionens — eller som de siger: kriminologiens — vegne. Navnlig i Frey's indlæg understreges det, at tendensen til individualisering må begrænses stærkt af sociale og „retstatlige“ målsætninger. Man er fx endnu langt fra at have afskaffet det dobbeltsporede system, og det anbefales at holde straf og andre foranstaltninger begrebsmæssigt skarpt adskilt. Graven er ikke helt overbevist om rigtigheden af at betone begrebet „Schuld“ så stærkt, som det er sket i det tyske udkast, men han er dog alt i alt meget godt tilfreds med udkastet. — I et diskussionsindlæg giver professor *Max Grünhut*, Oxford, udtryk for nogen skepsis overfor den tyske og schweiziske strafferetslære. Han er selv udgået fra denne lære og polemiserer ikke mod den; men hans antydninger er tilstrækkelige til at vise, hvor langt empirisk forskning og engelsk kriminalpolitisk tankegang har fjernet ham fra den. Også gennem professor *Hurwitz'* omtale af stillingen i de nordiske lande (trykt i NTfK 1957 p. 251—58) blev mødedeltagerne gjort bekendt med specialpræventive reformer, der gik videre end det nye tyske udkast.

Knud Waaben.

Christopher Hibbert: The Road to Tyburn. The Story of Jack Sheppard and the Eighteenth Century Underworld. Longmans, Green & Co., 1957. 163 sider. 16 sh.

Denne bog er en beretning om en af de mest berømte forbrydere i det 18. århundredes London, *Jack Sheppard*, som såvidt vides indledte

sin kriminelle karriere i 1723 i en alder af 21 år, og som meget mod sin vilje forlod samme karriere et års tid senere, den 16. november 1724, da man hængte ham i galgen på Tyburn i London. I kriminalitetens historie er hans tyverier et langt mindre interessant kapitel end den virkelig originale hælertafrik, som hans kaldsfælle og konkurrent *Jonathan Wild* specialiserede sig i. Mere bemærkelsesværdige end hans tyverier var vistnok hans gentagne undvigelse fra fængsel; han udrettede det utrolige med det simple værktøj, som han altid sørgede for at få bragt ind i cellen.

Om Jack Sheppard foreligger der en del samtidige oplysninger, bl. a. meddelt af *Daniel Defoe*, som besøgte ham under hans sidste ophold i Newgate-fængslet og udgav et par pjecer om hans korte liv og virke. I 1933 blev der udgivet et bind om Sheppard i serien *Notable British Trials*. Nu kan man også læse om ham i en meget underholdende bog af *Christopher Hibbert* (ifølge forlagets oplysning en yngre officer og forretningsmand der har studeret historie i Oxford). Forf. har lagt særlig vægt på at forsyne beretningen om Sheppards skæbne med tidskolorit i form af skildringer af værtshusliv, kriminalitet, prostitution, offentlige henrettelser m. v. i London i begyndelsen af det 18. århundrede.

Knud Waaben.

Frances Banks: Teach Them to Live. Max Parrish & Co. Ltd., London 1958. 287 sider. (30 shillings).

Efter en karriere som lærer og senere leder af et kristeligt undervisningsinstitut for lærerinder i Sydafrika kom forfatterinden tilbage til England, hvor hun i tiden 1953—57 var ansat som overlærer ved Maidstonefængslet. På grundlag af sine erfaringer fra denne anstalt og en studietur til 30—35 andre engelske fængsler har hun skrevet denne bog om undervisningsarbejdets plads i fangebehandlingen. Takket være sin meget korte tjeneste i etaten har forfatterinden bevaret den udenforståendes friske og uhildede syn på mange problemer, og en del af hendes radikale reformforslag kan nok få manganen en trænet fængselsfunktionær til at se betænkelig ud.

En væsentlig del af bogen beskæftiger sig med almindelige behandlingsproblemer i periferien af — eller helt uden for — det traditionelle fangeundervisningsbegreb, såsom sport, fritidsbeskæftigelse, amatørteater, gruppeterapi, fangearbejde og faglig teoriundervisning, bibliotek og kursus i løsladelsesproblemer.

Jon Johnsen.

Tidsskrifter

Tidskrift för kriminalvård, årgang 1957.

Årgangen indeholder bl. a. en debat omkring det danske statsfængsel på Kragsskovhede og en artikel af sociologen Ivar Höjer om særvilkår i forbindelse med betinget dom. Fængsvårdsinspektør Per Lafqvist skriver om aktuelle problemer i det finske fængselsvæsen, førstændare Folke Lindberg om en ny åben koloni „Oppeby“ for erhvervshæmmede fanger, og byråchef Torsten Eriksson giver en udførlig oversigt over de senere års udbygning af det svenske fængselsvæsen og de projekterede udvidelser.

Jon Johnsen.

Revue internationale de criminologie et de police technique, årgang 1957.

Af denne årgangs indhold skal nævnes et par artikler om Rorschachprøvens anvendelighed og begrænsninger af direktør A. Friedmann, Bienne, og dr. phil. M. Loosli-Usteri, Genève. Eleanor Glueck bidrager med en artikel om kriminalitetsforebyggelse, og dr. phil. A. Vexliard, Paris, redegør for psykologiske og sociologiske problemer omkring vagabondage.

Jon Johnsen.

NYUDKOMMEN LITTERATUR.

- Aubert, Vilhelm*: Rett og Samfunns Forskning. Universitetsforlaget, Oslo 1958. 48 s.
- van Bemmelen, J. M.*: Criminologie. Vierde Druk. W. E. Tjeenk Willink, Zwolle, 1958. 573 s.
- Beretning om Fængselsvæsenet i Danmark 1955*. Statsfængslets Trykkeri i Nyborg, 1958. 60 s.
- Bristow, Allen P.*: Field Interrogation. Charles C. Thomas Publ. Springfield, Ill. 97 s.
- Brott och Straff*, Aktuell debatt om —, Sveriges Juristförbunds Förlag A/B, 1958. 104 s.
- Christensen, Wilfred*: Jeg anklagede. Gyldendal, Kbhvn. 1958. 211 s.
- Cinquième Congrès International de Droit Comparé*. Rapports français de droit pénal. Sirey 1958. 65 s.
- Comparative Survey of Juvenile Delinquency*. Part. I. North America. United Nations, New York 1958. 134 s.
- Dansk Forsorgsselskab*. Årsberetning 1957.
- Dickson, Grierson*: Murder by Numbers. Robert Hale Ltd. London 1958. 224 s.